ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ТЕХНІКІВ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА УПРАВЛІННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯМИ НА АВТОМОБІЛЬНОМУ ТРАНСПОРТІ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION ECONOMIC CULTURE OF FUTURE TECHNICIANS IN TRANSPORT TECHNOLOGIES AND TRANSPORTATION MANAGEMENT ON ROAD TRANSPORT IN ORDER

УДК [377:656-051]:37.018:[008:33]
DOI https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/74.10

Маліновська К.В.,
аспірантка
Інституту професійної освіти
Національної академії педагогічних наук України

У статті досліджено проблему формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти. Доведено, що це передбачає використання досягнень педагогічної науки та педагогічного досвіду, формування економічної культури означених фахівців має бути спрямованим на підготовку конкурентоспроможних на ринку праці випускників закладів професійної освіти, здатних до успішної діяльності на рівні національних стандартів, вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших завдань, спроможних до постійного професійного зростання, професійної мобільності тощо.

Зазначено, що формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти ефективно здійснюватиметься за умов цілеспрямованого виявлення та врахування особливостей їхньої фахової підготовки, зумовлених специфікою професійної діяльності; її узгодженості із соціальними запитами та актуальними тенденціями розвитку сучасної професійної освіти.

Визначено систему педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти: стимулювання професійного інтересу до змістового наповнення фахових дисциплін економічним компонентом; залучення до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості; моделювання віртуальних ситуативно-проєктованих культурно-економічних освітніх середовищ; наявність відповідної матеріально-технічної бази (інформаційні, технічні, програмні засоби, обладнання) для формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти.

Ключові слова: *заклад професійної освіти, економічна культура, майбутні техніки з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті, моделювання, педагогічні умови, професійна підготовка, освітнє середовище.*

The article examines the problem of developing the economic culture of future technicians in transport technologies and road transport management in vocational education institutions. It has been proven that this involves the use of achievements in pedagogical science and pedagogical experience; the development of the economic culture of the noted specialists should be aimed at preparing graduates of vocational education institutions who are competitive in the labor market and capable of successful activity at the level of national standards, solving cognitive, communicative, organizational and other tasks, capable of continuous professional growth, professional mobility, etc. It is noted that the development of the economic culture of future technicians in transport technologies and road transport management in vocational education institutions will be effectively carried out with targeted identification and consideration of the features of their professional training, determined by the specifics of professional activity; its consistency with social demands and current trends in the development of modern vocational education. The system of pedagogical conditions ensuring the effectiveness of the formation of the economic culture of future technicians in transport technologies and road transport management in vocational education institutions has been determined: stimulation of professional interest in the substantive filling of professional disciplines with an economic component; involvement in active interdisciplinary research work of an economic orientation; modelling of virtual situationally designed cultural and economic educational environments; availability of an appropriate material and technical base (information, hardware, software, equipment) for the formation of the economic culture of future technicians in transport technologies and road transport management in vocational education institutions.

Key words: *institution of vocational education, economic culture, future technologies of transport technologies and management of transportation in automobile transport, modelling, pedagogical conditions, professional training, educational environment.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним переходом до ринкових відносин, вимагаючи підготовки економічно культурної особистості, яка комплексно володіє не тільки знаннями ринкової економіки, а й маркетингу, менеджменту, фінансової діяльності, оподаткування та права, уміє приймати нестандартні рішення в різноманітних ситуаціях економічної діяльності, обирати раціональні варіанти досягнення мети, володіє такими якостями, як підприємливість, ініціативність, діловитість, ощадливість. Цього можливо досягти при конкретних умовах, що сприяють розвитку цих якостей.

Зокрема, формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та

управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти вимагає створення відповідних педагогічних умов, які б перетворили особистість на активного учасника освітнього процесу. Вони повинні бути сприятливими з перших днів навчання в закладах професійної освіти, особливо в процесі здійснення професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розкриття суті педагогічних умов формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти проаналізовано відповідну наукову літературу.

Наприклад, Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує кілька трактувань слова «умова», зокрема: «необхідна обставина, яка уможливлює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь», а також «обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь» [2, с. 1506].

На думку науковця А. Литвина, «умови становлять певне оптимальне середовище, обставини, ситуацію, оточення, в яких явища виникають, існують і розвиваються» [5, с. 13]. Щодо терміну «педагогічні умови», він потрактовує його як: сукупність матеріально-технічного, організаційно-технологічного, інформаційного та кадрового забезпечення; обставини освітнього процесу, які забезпечують досягнення поставлених цілей; ефективні внутрішні чинники освітньої системи; організаційно-управлінські ресурси і заходи [5, с. 9].

Професор П. Лузан [6, с. 10] визначає «педагогічні умови» як комплекс необхідних обставин, ситуацій, явищ, факторів, шляхів, уявних результатів, напрямів та стимулів. Науковиця О. Єжова, аналізуючи у своїй роботі прогностичні моделі підготовки фахівців у галузі швейного виробництва, описує педагогічні умови як «такі зовнішні обставини, реалізація яких забезпечить підготовку майбутніх фахівців (…), здатних працювати в умовах сучасного та прогнозованого виробництва» [4, с. 108].

С. Яблоков вважає педагогічні умови «сукупністю системоутворюючих факторів, що впливають на формування кожного компонента компетентності» [8, с. 71]. О. Бардінов зазначає, що педагогічні умови «можуть бути як природно існуючими, так і спеціально створеними в освітньому процесі, і вони є необхідними для його ефективного перебігу; важливо визначити умови, без яких цей процес взагалі не може відбуватися» [1, с. 141].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить широку тематику наукових досліджень, на сьогодні у професійній педагогіці має місце досить неоднозначне розуміння й трактування змісту дефініції «педагогічні умови» і смислового її наповнення, які істотно взаємодоповнюють один одного, не розкрито їхніх сутнісних характеристик і технологічних аспектів формування, у нашому випадку, – економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті.

Мета статті – здійснення обґрунтування та визначення комплексу педагогічних умов формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті у закладах професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. У контексті професійної освіти педагогічні умови виступають складовою частиною інноваційної педагогічної діяльності, основною метою якої є підготовка висококваліфікованих фахівців, що відповідають вимогам стандартів цієї освіти [3, с. 56]. Педагогічні умови включають такі компоненти, як: матеріальна база, форми і методи педагогічної діяльності, професіоналізм педагогічного колективу, створені штучно і об'єктивно сформовані педагогічні ситуації [7, с. 174].

З урахуванням визначень, наведених у науковій літературі щодо змісту вищезазначеної дефініції та їхньої суті, ми потрактовуємо *педагогічні умови формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті у закладах професійної освіти як сукупність компонентів змісту, засобів, методів, форм навчання, умов освітнього середовища, а також взаємодій між педагогом і здобувачами освіти, що сприяють ефективному досягненню поставленої мети.*

Нами було проведено пілотажне дослідження засобами онлайн-опитувальника керівників, методистів, викладачів та майстрів виробничого навчання закладів професійної освіти автомобільного напряму підготовки. Його мета – визначення первинного переліку педагогічних умов формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти для подальшого їх ранжування. Респондентам запропоновано назвати сім педагогічних умов та, як приклад, було наведено дві контрольні педагогічні умови: «стимулювання професійного інтересу до змістового наповнення фахових дисциплін економічним компонентом» і «моделювання віртуальних ситуативно-проєктних культурно-економічних освітніх середовищ». За результатами опитування, в якому взяли участь 150 респондентів, було відібрано 12 педагогічних умов, які найчастіше повторювалися, зокрема:

1. Використання компетентнісного підходу в навчанні.

2. Залучення до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості.

3. Моделювання віртуальних ситуативно-проєктних культурно-економічних освітніх середовищ.

4. Мотивування викладачів та майстрів виробничого навчання зі сторони навчального закладу.

5. Наявність відповідної матеріально-технічної бази (інформаційні, технічні, програмні засоби, обладнання) для формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти.

6. Перспектива роботи за фахом.

7. Підвищення рівня престижності спеціальності.

8. Постійне підвищення професійної майстерності педагогічного колективу щодо застосування інтерактивних технологій з метою формування економічної культури.

9. Психологічна готовність всіх учасників освітнього процесу до формування економічної культури в закладах професійної освіти.

10. Розроблення методики формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти.

11. Створення сприятливого освітнього середовища для формування економічної культури здобувачів освіти в закладах професійної освіти.

12. Стимулювання професійного інтересу до змістового наповнення фахових дисциплін економічним компонентом.

Наступним етапом було проведення експертного оцінювання вагомості відібраних педагогічних умов. Для експертизи було залучено три групи експертів по 5 осіб. Перша група – науковці Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України та Національного транспортного університету з досвідом роботи підготовки техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті у системі професійної освіти. Друга група – викладачі та майстри виробничого навчання закладів професійної освіти; третя група – представники (начальник виробництва, майстер цеху, головний технолог) транспортних та автосервісних підприємствами міста Києва. Таким чином, це надало можливість порівнювати позиції з точки зору науково-педагогічної, професійно-педагогічної та професійно-виробничої сфер діяльності.

Для визначення вагомості педагогічних умов експертам було запропоновано заповнити відповідну анкету та проранжувати, розташувавши на перших позиціях ті, які, на їхню думку, найбільше впливають на ефективність формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті в закладах професійної освіти. Відповідно, менш важливі педагогічні умови мали зайняти останні позиції у списку ранжування. Також було зазначено, що експерти можуть присвоювати однаковий ранг умовам, які мають рівний вплив. У випадку, якщо експерт не може надати перевагу жодній з двох або більше умов, слід присвоїти стандартизовані ранги.

Порівнюючи результати загального ранжування з показником узгодженості думок експертів було виокремлено чотири педагогічні умови, що мають найбільшу узгодженість думок експертів.

Стимулювання професійного інтересу до змістового наповнення фахових дисциплін економічним компонентом – перша педагогічна умова, визначена на основі експертного оцінювання, то вважаємо доцільним розуміти її як складову мотивування майбутніх фахівців.

Важливим аспектом формування економічної культури є активне залучення здобувачів освіти до вивчення економічних дисциплін через створення умов для реалізації їхнього професійного інтересу. Це може включати участь у реальних проєктах, співпрацю з бізнесом, організацію майстер-класів і зустрічей з провідними фахівцями транспортної галузі. Такі заходи дозволяють усвідомити здобувачам освіти значення економічної культури для їхнього майбутнього професійного зростання, підвищуючи мотивацію до навчання.

Залучення до активної міждисциплінарної науково-дослідницької роботи економічної спрямованості – друга педагогічна умова.

Основні завдання науково-дослідницької роботи економічної спрямованості охоплюють різні аспекти, такі як підвищення якості дослідницької роботи, сприяння набуттю практичного досвіду в професійній сфері через вивчення економічних дисциплін, набуття сучасних методів дослідження та навичок, сприяння мотивації до вирішення конкретних практичних питань у професійній освіті, виявлення підтримки талановитих здобувачів освіти, надання всебічної допомоги для продовження навчання в закладі вищої освіти, створення сприятливих умов для участі здобувачів освіти у наукових конкурсах і заходах, таких як конкурси, проєкти, олімпіади, конференції тощо.

Можна виділити різні аспекти освітнього процесу, які передбачають науково-дослідницьку роботу, зокрема аудиторну (лекції, лабораторні, практичні, семінарські, консультаційні та індивідуальні заняття), самостійну роботу, кафедральну науково-дослідну роботу, навчальну та виробничу практику, методи оцінювання (виконання модульних завдань, виступи на наукових семінарах, підготовка та захист рефератів і звітів, публікація

результатів досліджень, державна атестація та виконання кваліфікаційної роботи).

Науково-дослідницька робота також передбачає застосування педагогічних ідей і відповідних методичних рекомендацій у практичних умовах з їх перевіркою в конкретних умовах. Необхідність у цьому виникає під час усвідомлення й узагальнення досягнутих результатів, що виступає певною формою діагностики педагогічної дійсності. Отже, здобувач освіти зможе сформулювати як практичні, так і теоретичні висновки, які сприятимуть посиленню, розширенню та поглибленню сфери їх дослідження у процесі навчання.

Участь здобувачів освіти у міждисциплінарних наукових дослідженнях, з акцентом на економічні аспекти, відіграє ключову роль у формуванні глибокого розуміння ними взаємозв'язку між економічними та транспортними процесами. Такий підхід дозволить розвивати їхнє критичне мислення, оволодівати навичками комплексного аналізу професійних ситуацій, а також стимулювати до самостійного пошуку й аналізу інформації. Це не лише сприяє підвищенню їхньої професійної компетентності, але й закладає основи для формування економічної культури як складової професійної підготовки.

Третя педагогічна умова – *моделювання віртуальних ситуативно-проєктованих культурно-економічних освітніх середовищ*. Це включає систематично структуровані курси, які відповідають програмам професійної освіти, а також додаткові навчальні курси та різноманітні навчальні матеріали. Крім того, він включає також освітній контент на вебсайтах і в соціальних мережах, який може не відповідати певній програмі. У своєму дослідженні ми приєднуємось до точки зору багатьох вітчизняних науковців, які визначають освітнє середовище як організовану систему, яка об'єднує інформаційні, технологічні та дидактичні ресурси. Це також сприяє різноманітним формам комп'ютерної та телекомунікаційної взаємодії між учасниками навчання [8, с. 117] та може включати віртуальне освітнє середовище (AR), доповнену реальність та складається з відповідних компонентів.

По-перше, викладач ініціює взаємодію зі здобувачами освіти, щоб сприяти освітньому проєкту та розвивати ключові компетентності, що включає відпрацювання різноманітних ситуативно-проєктованих культурно-економічних ситуацій, використовуючи AR. По-друге, взаємодія встановлюється між здобувачами освіти та викладачем за допомогою різних методів навчання, таких як дистанційний, змішаний та аудиторний підходи. Це може також бути і групове спілкування під керівництвом викладача, інструктаж, обговорення проблемних питань тощо.

Важливим компонентом освітнього процесу є також створення віртуальних освітніх середовищ, що імітують реальні економічні та управлінські ситуації. Застосування таких технологій на практиці дозволяє здобувачам освіти набувати професійного досвіду, адаптуючи економічні знання до специфіки транспортних технологій. Використання симуляторів, економічних моделей та систем управління логістикою забезпечує інтерактивний підхід до навчання, що підвищує ефективність формування економічної культури.

Наступна педагогічна умова – *наявність відповідної матеріально-технічної бази (інформаційні, технічні, програмні засоби, обладнання) для формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті*. В сучасних умовах розвиток економічної культури студентів неможливий без застосування сучасних інформаційних, технічних, програмних засобів та обладнання, що відповідають актуальним вимогам освітнього процесу та ринку праці. Однією з основних складових матеріально-технічної бази є сучасні інформаційні ресурси, які забезпечують здобувачів освіти доступом до наукових знань, баз даних, статистичної інформації та економічних моделей. Заклади професійної освіти повинні їх забезпечити доступом до електронних бібліотек, наукових журналів, а також до спеціалізованих баз даних, таких як Bloomberg, Eikon або Statista, які дозволяють проводити глибокий аналіз економічних процесів та трендів у сфері транспорту та логістики.

Програмне забезпечення для моделювання та аналізу економічних ситуацій є ще одним важливим елементом. Наприклад, програми типу MATLAB або SPSS дозволяють здобувачам освіти проводити економічний аналіз на основі реальних даних, моделювати різноманітні економічні сценарії та прогнозувати наслідки прийнятих управлінських рішень. Для спеціалістів з транспортних технологій особливе значення має використання програм для моделювання логістичних процесів, таких як AnyLogic, Arena або PTV Vissim, що дозволяють відтворювати складні транспортні системи, оцінювати їх ефективність та економічну доцільність.

Матеріально-технічна база повинна включати не лише програмні, але й технічні засоби, які забезпечують можливість проведення практичних занять та лабораторних робіт. Наприклад, наявність сучасних комп'ютерних класів з доступом до Інтернету є обов'язковою умовою для реалізації навчальних програм з економічної спрямованості. Окрім цього, важливо мати доступ до обладнання, що дозволяє моделювати та досліджувати реальні процеси в транспортних технологіях, такі як тренажери для симуляції роботи транспортних засобів, лабораторні установки для вивчення логістичних процесів,

обладнання для аналізу параметрів транспортних потоків тощо.

Матеріально-технічна база повинна постійно оновлюватися, відповідати новітнім технологічним тенденціям та вимогам ринку праці. Це передбачає не лише закупівлю новітнього обладнання, але й адаптацію наявного під актуальні потреби освітнього процесу. Для цього необхідно здійснювати регулярний моніторинг та аналіз потреб здобувачів освіти і викладачів, а також взаємодіяти з бізнесом і промисловістю, що дозволить забезпечити високий рівень підготовки фахівців.

Необхідною умовою успішного навчання є також регулярне підвищення кваліфікації викладачів, особливо щодо впровадження інтерактивних методів навчання, таких як проєктне навчання, кейс-метод, гейміфікація. Постійне вдосконалення професійної майстерності викладачів дозволяє їм більш ефективно передавати знання, забезпечуючи високу якість підготовки фахівців із розвиненою економічною культурою.

Висновки. Отже, з точки зору змісту і технології не кожна педагогічна діяльність забезпечує досягнення позитивних результатів в освіті особистості. Найкращих результатів можна досягти тільки в тому випадку, коли для цього створені оптимальні педагогічні умови, виступаючи як один з компонентів педагогічної системи, що відображають сукупність можливостей освітнього та матеріально-просторового середовища закладу професійної освіти, впливають на особистісний і процесуальний аспекти даної системи, і забезпечують її ефективне функціонування та розвиток.

На нашу думку, кожна педагогічна умова має забезпечувати ефективне формування економічної культури майбутніх техніків з транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті у закладах професійної освіти і виявляти особливості навчальної діяльності здобувачів освіти, що часто бувають непоміченими. Вони є важливими обставинами, що визначають досягнення високого рівня сформованості економічної культури майбутнього фахівця з транспорту. Обґрунтований відбір необхідних і достатніх педагогічних умов є черговим етапом оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі транспортних технологій та управління перевезеннями на автомобільному транспорті, а наступним етапом стане моделювання досліджуваного явища у комплексі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бардінов О. В. Формування ключових компетентностей з менеджменту туристичної діяльності у майбутніх фахівців фізичної культури: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Центральноукраїнський держ. пед. ун-т. імені Володимира Винниченка. Полтава, 2018. 336 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

3. Герлянд Т. М. Особливості формування професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників. *Молодь і ринок.* 2011. № 5. С. 55–58.

4. Єжова О. В. Теоретико-методологічні засади створення прогностичних моделей підготовки фахівців у професійно-технічних навчальних закладах швейного профілю: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіровоградський держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2016. 557 с.

5. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: практ. посібник. 3-е вид. Львів: ЛДУБЖД, 2020. 88 с.

6. Лузан П. Г. Оцінювання якості професійної підготовки фахівців: сучасні підходи. *Професійна освіта: науково-методичний журнал.* 2020. № 3(88). С. 9–13.

7. Салогуб О. В. Економічна культура як риса сучасного фахівця з менеджменту. *Науково-методична конференція викладачів, співробітників і студентів: тези доповідей*: у 2 ч. (м. Конотоп, 28 квітня 2011 р.). Суми: СумДУ, 2011. Ч. 1. С. 174–175.

8. Яблоков С. В. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами інноваційних технологій: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т. імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. 298 с.